

МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Дефіцит демократії – явище, притаманне сучасним демократичним режимам або міжнародним організаціям, яке характеризується недостатнім рівнем демократичної легітимності їх інститутів та певною невідповідністю їх діяльності, механізмів та процедур сучасним демократичним стандартам [1, с. 124].

Запровадження терміну «дефіцит демократії» та введення його в науковий обіг пов'язується з ім'ям французького юриста Жоржа Веделя, яким було надано загальну характеристику цього явища у Доповіді, присвяченій необхідності розширення законодавчих повноважень Європарламенту, від 25.05.1972 року. Однак, необхідно зважати на те, що сам термін в документі не вживався, а лише підкреслювалась і обґрунтовувалась важливість демократизації Співтовариств шляхом залучення громадян до політичного життя через Парламентську Асамблею (Європейський парламент)[2, с. 169]. Таким чином, ототожнення «дефіциту демократії» з інформацією висловленою Жоржем Веделем є не досить правильним. Він акцентував увагу на важливості демократизації Європейського Союзу (далі – ЄС), однак жодним чином не вказав на відсутність чи обмеженість демократизації. Також, протипагу думці юриста можна знайти у положеннях Договору

¹ Студентка 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

про Європейський Союз (далі – ДЄС), як одного з установчих договорів. Відповідно до ст. 3 ДЄС [3, с. 8] його метою є підтримання миру, своїх цінностей та добробуту своїх народів. ЄС виступає символом європейської єдності, його створення було спрямовано на посилення зв'язку з громадянами держав-членів, надавши йому більшої легітимності.

На думку О. Я. Трагнюк наявність проблеми «демократичного дефіциту» не означає, що політична система ЄС є недемократичною як така. Це радше відображає труднощі, пов'язані зі спробами розвитку демократії на наднаціональному рівні, поза рамками традиційної національної держави» [4, с. 88].

1 грудня 2009 року набрав чинності Лісабонський договір, яким було закріплено суттєві зміни до правопорядку ЄС. Окремий блок змін стосувався саме питань, пов'язаних з посиленням демократичності ЄС. Таким чином, можна говорити про те, що саме Лісабонський договір став рушійною силою у подоланні «дефіциту демократії», шляхом закріплення більш демократичних норм.

Основоположним положенням Лісабонського договору в цій сфері стало запровадження права громадянської (законодавчої) ініціативи, що закріплюється у ст.11 ДЄС [3, с.12]. Відповідно до вказаної норми, щонайменше 1 млн. громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській комісії у межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, необхідно ухвалити правовий акт Союзу на виконання установчих Договорів. Даний інститут виступає як новий інструмент, що дозволяє громадянам ЄС ініціювати підготовку Європейською Комісією того чи іншого рішення у рамках її компетенції для винесення на розгляд Європейського Парламенту [4, с. 90].

Лісабонським договором посилено і законодавчі повноваження Європейського парламенту. Парламент стає обов'язковим учасником законодавчого процесу. Крім того, Європарламент також отримав певні права у сфері здійснення контролю за роботою Комісії, що робить його більш схожим на національні законодавчі органи [5, с. 68–69]. Статтею 294 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС) закріплено можливість накладення вето Парламентом [6, с. 144], а ч. 3 статті 238 ДФЄС [6, с. 127] передбачено також норму про прийняття рішень у Раді Європейського Союзу за принципом подвійної більшос-

ті, коли враховується не тільки кількість голосів міністрів держав-членів, а й кількість населення, яку вони представляють.

Важливим моментом є посилення ролі національних парламентів. Закріплюється право національних парламентів ознайомлюватись з будь-яким законодавчим актом ЄС і надавати оцінку його положенням на предмет необхідності здійснювати правове регулювання саме на рівні ЄС (стаття 12 ДЄС) [3, с. 12]. Це положення відображає дію принципу субсидіарності на практиці. [4, с. 89]

Окремої уваги потребує питання участі держав-членів в діяльності ЄС. Вперше було закріплено можливість держав-учасниць вийти зі складу ЄС. Дане питання відображено у ст. 50 ДЄС.

До первинного права ЄС було віднесено Хартію основних прав, що надало їй загальнообов'язкового характеру. Така новизна свідчить про важливість і актуальність для ЄС питань щодо гарантування прав і свобод людини.

Можна зробити висновок, що використання терміну «дефіцит демократії» відносно ЄС є не досить доречним. ЄС – унікальне утворення, яке було засноване саме з метою посилення захисту прав та інтересів громадян держав-членів, а також забезпечення і посилення європейської єдності. Зміни до правопорядку ЄС, закріплені Лісабонським договором, є прямим підтвердженням цього. ЄС є утворенням особливого роду (*suigeneris*), яке знаходиться на шляху розвитку, а тому поточні зміни до установчих договорів, перегляд усталених положень, а також запровадження нових механізмів подолання «дефіциту демократії» є цілком обґрунтованими. Саме тому сукупність таких заходів як запровадження громадянської (законодавчої) ініціативи, прямі вибори до Європейського Парламенту, можливість накладення вето Парламентом, розширення прав держав-учасниць свідчать про неможливість використання терміну «дефіцит демократії» відносно діяльності ЄС. Лісабонський договір став рушійною силою у боротьбі з цим явищем, а тому можливість поглиблення «дефіциту демократії» було мінімізовано.

Література:

1. Теорія та практика європейського врядування: навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік та ін. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2009.–216 с.
2. Кулабухова А. В. Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії» // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Х. : Право, 2015. – Вип. 29. – С. 166–178.

3. Договір про Європейський Союз // Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали ; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х.: Право, 2015. – 328 с.

4. Трагнюк, О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

5. Яковюк І. В. Європейський Парламент: динаміка правового статусу // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Х. : Право, 2014. – Вип. 27. – С. 62–76.

6. Договір про функціонування Європейського Союзу // Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали ; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х.: Право, 2015. – 328 с.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого